

УДК 811.111'27:004-057.875

Каніболоцька О. А.*

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

У статті зазначено основні психолого-педагогічні особливості формування англомовної комунікативної компетенції студентів мовних спеціальностей із використанням інформаційних технологій, а також психолого-педагогічні особливості навчання студентів іноземної мови. Автором зазначено головні умови ефективності організації процесу формування іноземної комунікативної компетенції студентів у вищій школі, а саме значну увагу приділено активізації різних аспектів мотиваційної сфери вивчення іноземних мов студентами вищої школи. А також визначено доцільність і вмотивованість використання інформаційних технологій на заняттях з іноземних мов у вищій школі.

Ключові слова: комунікативна компетенція, міжкультурна комунікація, інформаційні технології, студент-філолог, мотивація, вища школа.

Сучасний стан розвитку міжкультурної комунікації, формування особистості, готової до міжнародного спілкування, відображено в культурній політиці Ради Європи та в концепціях міжкультурного навчання іноземних мов. Одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов визнається формування у студентів-філологів англомовної комунікативної компетенції, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм.

Питання про країнознавчий, лінгвокраїнознавчий та соціокультурний аспекти навчання іноземних мов студентів-філологів, про зміст комунікативної компетенції обґрунтовано у працях багатьох учених (Н. Бориско, Є. Верещагін, Л. Голованчук, І. Зимня, Н. Ішханян, О. Леонтєв, Ю. Пассов, В. Сафонова, О. Тарнопольський, Г. Томахін, Р. Adler, D. Brown, M. Byram, M. A. K. Halliday та ін.).

Лінгвісти і педагоги висловлювали власне бачення проблеми і пропонували різні шляхи її розв'язання. Останніми роками відзначається увага науковців до феномену англомовної соціокультурної компетенції як одного з показників готовності особистості до міжкультурної комунікації [3, с. 3]. Широко дискутується проблема формування англомовної комунікативної компетенції у процесі навчання іноземних мов.

Під час розроблення методики формування англомовної комунікативної компетенції з використанням інформаційних технологій слід враховувати психологічні та соціально-психологічні характеристики студентів, їх інтелектуальні особливості та навчальну мотивацію з метою підвищення ефективності навчального процесу. Цей факт зумовлює об'єктивну потребу проаналізувати студентство в межах педагогічної психології та виявити основні психологічні чинники, що впливають на процес навчання студентів іноземних мов (ІМ) взагалі і процес формування англомовної комунікативної компетенції з використанням інформаційних технологій. Саме це стало метою нашої статті.

Постановка проблеми студентства як особливої психологічної й вікової категорії належить психологічній школі Б. Ананьєва. Абстрактно-типовий суб'єкт «студент» виділяється суспільною свідомістю як певне узагальнення вікового й соціокультурного аспектів. Дані численних досліджень (М. Вайсбурд, А. Реан, Е. Степанова, В. Якунін) дозволяють характеризувати студента як особливий суб'єкт навчальної діяльності з соціально-психологічної та психолого-педагогічної позицій. Важливість психологічних чинників, що впливають на процес навчання ІМ у групах студентів, неодноразово

© Каніболоцька О. А.

виділялася фахівцями з сучасних та інтенсивних методів викладання (В. Артемов, Б. Беляєв, І. Зимня, Г. Китайгородська, R. Gardner, D. Palermo та ін.).

У руслі особистісно-діяльнісного підходу студент розглядається як активний, що самостійно організує свою діяльність, суб'єкт педагогічної взаємодії. Йому властива специфічна спрямованість пізнавальної та комунікативної активності для виконання конкретних професійно спрямованих завдань [2, с. 183]. Відомо, що кожен студент має індивідуальні, особистісні й діяльнісні особливості, тобто особливості задатків (індивідуально-типологічні передумови), інтелектуальні здібності, когнітивний стиль, рівень досягнень, самооцінку, працездатність, особливості виконання діяльності (плановість, організація, точність тощо) і має власний стиль діяльності, зокрема навчальної, та ставлення до неї.

У соціально-психологічному аспекті студентство вирізняється високим освітнім і культурним рівнем, а також високим рівнем пізнавальної мотивації. Як соціальна група, студентство характеризується професійною спрямованістю, сформованістю стійкого ставлення до майбутньої професії, що є наслідком правильного професійного вибору, адекватності й повноти уявлення студента про обрану професію. Останнє містить знання тих вимог, які висуває професія, й умов професійної діяльності. Результати досліджень свідчать про те, що рівень уявлення студента про професію (адекватне – неадекватне) безпосередньо зіставляється з рівнем його ставлення до навчання: чим менше студент знає про професію, тим негативнішим є його ставлення до навчання. Для соціально-психологічної характеристики студентства важливо, що цей етап розвитку життя людини пов'язаний із формуванням відносної економічної самостійності. Студентський період є центральним у процесі становлення людини, особистості загалом, часом виявлення найрізноманітніших інтересів. Період активної соціалізації людини як майбутнього професіонала враховується викладачем у змісті, проблематиці й прийомах організації навчальної діяльності, педагогічного спілкування у вищій школі. Урахування цієї особливості студентства лежить в основі ставлення викладача до кожного студента як партнера педагогічного спілкування, цікавої для викладання особистості.

Питання вікової психології розглядаються в дослідженнях Б. Ананьєва, В. Слободчикова, Д. Фельдштейна та інших. На кожній віковій стадії професійне й особисте становлення відрізняються своїм змістом і динамікою. У вищезазначеному дослідженні увагу сконцентровано на закономірностях особистісного й професійного онтогенезу в період студентства, тому що він характеризується продовженням розвитку й формуванням особистісних (психічних і соціально-психологічних) якостей і найбільшою професійною активністю. Другий і третій роки навчання є періодом найбільш інтенсивного навчання, коли вже закінчено час адаптації, а поява багатьох спецкурсів призводить до активного формування професійної спрямованості.

Що стосується інтелектуальних особливостей студентів, то дані, отримані дослідниками школи Б. Г. Ананьєва, свідчать про те, що студентський вік – це пора структурування інтелекту, дуже індивідуального й варіативного. Мнемологічне «ядро» інтелекту людини студентського віку характеризується постійним чергуванням «піків» і «оптимумів» [1, с. 184], то однієї, то іншої функції, які входять у це ядро. Це означає, що навчальні завдання завжди спрямовані як на розуміння, осмислення, так і на запам'ятовування, структурування в пам'яті студента матеріалу, його збереження й цілеспрямовану актуалізацію. Таку постановку питання слід урахувувати під час розроблення методики формування англомовної соціокультурної компетенції з використанням інформаційних технологій, де буде відзначатися нерозривність осмислення, розуміння й закріплення навчальної інформації в пам'яті студентів під час вирішення проблемних завдань, а також активізація пізнавальної діяльності студентів, яка супроводжується організацією запам'ятовування й відтворення навчальної інформації.

Для розроблення ефективної методики формування англомовної комунікативної компетенції з використанням інформаційних технологій доцільно розглянути ще одну відносно незалежну складову розумової активності – дослідницьку поведінку. Дослідницька поведінка виникає, коли людина починає досліджувати новий об'єкт або нову ситуацію. У цьому разі немає чіткого формулювання умов завдання і немає заздалегідь запланованого рішення. Самостійне завдання студента полягає в освоєнні чогось нового, у добуванні інформації, знятті невизначеності. Така діяльність задовольняє потребу в нових враженнях, нових знаннях, у зменшенні невизначеності та в адекватній орієнтації в оточенні.

Велике значення в процесі формування англомовної комунікативної компетенції як чинник інтенсифікації навчального процесу має мотивація. Мотивація є першим обов'язковим компонентом структури навчальної діяльності. Будучи внутрішньою або зовнішньою стосовно діяльності, мотивація залишається внутрішньою характеристикою особистості як суб'єкта цієї діяльності. Для того, щоб визначити засоби досягнення мотиваційної достатності в формуванні англомовної комунікативної компетенції студентів-філологів, потрібно розглянути мотивацію як складний компонент навчальної діяльності. Складність і багатоаспектність мотивації зумовлює різноманітність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення.

Мотиваційна сфера або мотивація в загальнопсихологічному контексті є стрижнем особистості з такими її властивостями, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, досягнення, емоції, вольові якості та інші соціально-психологічні характеристики. У зв'язку з цим І. Зимня визначає мотивацію як складну багаторівневу неоднорідну систему елементів спонукання, що містить у собі потреби, мотиви, інтереси, ідеали, з одного боку, а з іншого – полімотивованість поведінки людини й домінуючий мотив у її структурі.

Розглядаючи мотивацію в контексті навчального процесу, відзначимо, що його мотивація є частиною навчання і визначається такими чинниками: освітня система, організація навчального процесу, суб'єктні особливості студента (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень досягнень, самооцінка тощо), суб'єктні особливості педагога та специфіка навчального предмета. У дослідженнях Л. Божович відзначено, що навчальна мотивація спонукається ієрархією мотивів, у якій домінуючими можуть бути або внутрішні мотиви, пов'язані зі змістом цієї діяльності та її виконанням, або широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребою зайняти відповідну позицію в системі суспільних відносин. При цьому з віком відбувається розвиток взаємодіючих потреб і мотивів, зміна домінуючих потреб і їх ієрархізації. Відповідно при аналізі мотивації навчальної діяльності необхідно не тільки визначити домінуючий мотив, але й урахувати всю структуру мотиваційної сфери людини. Розглядаючи цю сферу стосовно навчання, А. Маркова підкреслює ієрархічність її структури, що складається з таких елементів: потреба в навчанні, його зміст і мотив, мета, емоції, ставлення й інтерес до навчання [4, с. 27-18].

Важливість створення умов для виникнення інтересу до навчання як емоційного переживання, задоволення пізнавальної потреби й формування самого інтересу відзначалося багатьма дослідниками. На основі системного аналізу С. Бондаренко були названі основні чинники, що сприяють тому, щоб навчання було цікавим. Визначено, що найважливішою передумовою створення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів діяльності, розуміння її змісту, усвідомлення важливості процесів для власної діяльності. У багатьох психологічних і педагогічних дослідженнях розглядаються необхідні умови для створення інтересу до змісту навчання і до самої навчальної діяльності. До таких умов належать: можливість виявити в навчанні самостійність й ініціативність; використання активних методів навчання (завдань, виконання яких вимагає від студентів активної пошукової діяльності); створення

проблемної ситуації; використання різноманітних прийомів навчальної роботи; демонстрація нового, несподіваного, важливого у звичайному і повсякденному; наявність постійних позитивних емоцій. У свою чергу різні види інтересу можуть бути співвіднесені з мотиваційними орієнтаціями. На матеріалі вивчення мотивації в оволодінні іноземною мовою у вищій школі Н. Симонова виділяє чотири мотиваційні орієнтації – на процес, результат, оцінювання викладачем й уникнення неприємностей, що поряд з іншими компонентами навчальної мотивації визначають напрямок, зміст і результат навчальної діяльності.

Слід відзначити, що навчальна мотивація характеризується стійкістю, силою, усвідомленістю, орієнтацією на процес. Стосовно навчальної мотивації її стійкість – така динамічна характеристика, що забезпечує відносну тривалість і високу продуктивність діяльності як у звичайних, так і в надзвичайних умовах. Дослідження зв'язку стійкості мотиваційної структури з її динамічністю, а також показників стійкості структур із мотиваційною орієнтацією на процес дозволяє вченим вважати, що абсолютне домінування внутрішньої процесуальної мотивації додає структурі значної стійкості. Процесуальна мотивація є енергетичним ядром структури, від якої залежить її стійкість і особливості. У разі, коли процесуальна й результативна мотиваційні орієнтації займають перше й друге місця в структурі, рівень її стійкості ще вищий. Необхідність формування процесуальної мотивації в навчанні ІМ з метою підвищення його ефективності визначають і дослідники Б. Додонов, О. Тарнопольский, Х. Хекхаузен. Вони доводять, що за умов високої позитивної процесуальної мотивації ефективність навчальної діяльності різко зростає, оскільки, по-перше, між діяльністю та її метою встановлюється тематичний зв'язок, тобто вона виконується заради власного змісту, по-друге, мовленнєва діяльність і сам процес оволодіння нею мають для студентів особисте значення. Слід зазначити, що поряд із процесуальною мотивацією дослідниками виділяється й обґрунтовується ще один вид внутрішньої мотивації – перспективна мотивація, яка пов'язана з усвідомленням віддалених цілей – наприклад, важливості оволодіння ІМ для розвитку свого бізнесу.

О. Тарнопольський доводить: незважаючи на те, що перспективна внутрішня мотивація до вивчення ІМ характерна практично для всіх студентів ВНЗ, однак дієвість перспективної мотивації не дуже велика, бо вона завжди орієнтована на майбутні блага, які можна одержати від тієї чи іншої діяльності. Тільки процесуальна внутрішня мотивація є найбільш діючою з погляду підвищення ефективності навчального процесу, пов'язаного з вивченням ІМ, тому що пов'язана із задоволенням від діяльності [5, с. 66]. Це твердження породжує необхідність пошуку засобів досягнення такої внутрішньої процесуальної мотивації. Дослідниками встановлено, що висока і процесуальна мотивація студентів-філологів у вивченні англійської мови досяжна за такої організації цього процесу, що забезпечувала б особистісне самовираження студентів засобами мови, що вивчається.

Беручи до уваги вищезазначене, можемо підкреслити, що методика формування англомовної комунікативної компетенції студентів-філологів з використанням інформаційних технологій має відповідати визначеним віковим, психологічним, соціально-психологічним та інтелектуальним характеристикам студентів як особливих суб'єктів навчального процесу, ураховуючи при цьому ці особливості в змісті, проблематиці й прийомах організації навчання та педагогічного спілкування. Методика формування англомовної комунікативної компетенції з використанням інформаційних технологій має забезпечити особистісне самовираження студентів засобами мови, що вивчається, унаслідок чого буде сформовано процесуальну мотивацію, що підвищить ефективність процесу навчання. Таким чином, подальше дослідження буде спрямоване на розгляд методичних особливостей навчання студентів-філологів із використанням інформаційних технологій.

Література:

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
2. Вербицкий А. А. Деловая игра как метод активного обучения / А. А. Вербицкий // Современная высшая школа. – 1982. – № 3. – С. 129-142.
3. Гальскова Н. Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержание обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 1. – С. 3-8.
4. Маркова А. К. Формирование интереса к учению у школьников / А. К. Маркова. – М. : Наука, 1986. – 374 с.
5. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : учебное пособие / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с.

Каниболоцкая О. А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ
АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье указаны основные психолого-педагогические особенности формирования англоязычной коммуникативной компетенции студентов языковых специальностей с использованием информационных технологий, а также предоставлено психолого-педагогические особенности обучения студентов иностранному языку. Автором отмечено главные условия эффективности организации процесса формирования иноязычной коммуникативной компетенции студентов в высшей школе, а именно значительное внимание уделено активизации различных аспектов мотивационной сферы изучения иностранных языков студентами. Также определена целесообразность и мотивированность использования информационных технологий на занятиях по иностранным языкам в высшей школе.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, межкультурная коммуникация, информационные технологии, студент-филолог, мотивация, высшая школа.

Kanibolotska O. A.

PSYCHO-PEDAGOGICAL BASES OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION OF
ENGLISH PHILOLOGIST STUDENTS WITH INFORMATION TECHNOLOGY

The article states the basic psychological and pedagogical features of communicative competence formation of students of the English language departments with information technology and provided psycho-pedagogical peculiarities of teaching students a foreign language. This article reveals that one of the priorities of teaching foreign languages is the formation of communicative competence that presupposes knowledge of the national and cultural features of the country, the language which is taught, about the rules of speech and behaviour of its speakers and the ability to build their behaviour according to these characteristics and regulations. The author described the main terms of the efficiency of the process of formation of foreign language communicative competence in higher education, namely devotes much attention to enhance various aspects of motivational sphere of students studying foreign languages in the universities. Motivational sphere in general motivation or psychological context is the core of the personality with its properties: focus, values, attitudes, social expectations, achievements, emotions and volitional qualities and other social and psychological characteristics. The paper focuses on the methods of forming communicative competence in English language using information technology that they should provide personal expression means students learn language, so that will be formed procedural motivation that increases the efficiency of the learning process. And also this article presents the appropriateness and motivation of information technology in the classroom of foreign languages in high school.

Keywords: communicative competence, intercultural communication, information technology, student, scholar, motivation, high school.